

Et Hovedværk om Ploven og nogle dertil knyttede Betragtninger.

Af

cand. theol. og stud. mag. C. G. Feilberg.

I Artikler af den tyske Ethnograf Paul Leser fra de senere Aar har man i Noter under Teksten kunnet møde Henvisninger til et stort Værk om Ploven, dens Udbredelse og Opståen, som siden 1924 lå færdigskrevet fra hans Hånd, men som desværre endnu ikke var trykt. Endelig i Sommer er Værket¹⁾ udkommet som et Bind af „Anthropos Bibliothek“. Man måtte imødesee Udgivelsen af dette Værk med stor Interesse; thi skønt der foreligger adskillig Literatur om Ploven, så har vi hidtil manglet et stort, samlet og indgående Værk om dette Emne, skrevet af en skolet Ethnograf. Om end Lesers Værk næppe bliver det sidste Ord i denne Sag, må man indrømme, at det betyder et kæmpeskridt fremad på den rette Vej.

Leser er Graebners Elev, og Bogen tilstræber fra først til sidst en omhyggelig Anvendelse af den Graebnerske Methode. Som det meddeles i Fortalen, ser Leser sin Bog som et Led i den store Bygning, Graebners Arbejde kan lignes ved. Graebner fremkom i 1905 med en Undersøgelse af Kulturkredsene i Stillehavet og drog siden stadig flere Kulturkredse ind under sin Forskning. Lesers Bog skal være et Led i Gennemgangen af „Eurasiens Kulturkredse“, et Forarbejde for den kulturhistoriske Udredning af den gamle Verdens „Højkultur“.

Grundtanken ved disse Undersøgelser er, at de forskellige Kulturstrømninger, næsten som geologiske Lag, har bredt sig ud over hinanden og tillige fortrængt hinanden. Ved omhyggelig og methodisk iagttagelse af f. Eks. Redskabsformernes Udbredelse, deres indbyrdes Lighed, — ved Opsummering af, hvilke Genstande, der gerne

¹⁾ Paul Leser: Entstehung und Verbreitung des Pfluges. Münster i W. 1931 („Anthropos Bibliothek“, III, 3).

følges ad, kan man nå til en Bestemmelse af, hvor Kulturstrømningerne har haft deres Udgangspunkt, hvor de er nået Grænsen for deres Udbredelse og er begyndt at udviskes. Når alt dette omhyggeligt er klarlagt, kan man fra Udbredelsesforholdene drage videre Slutninger om de enkelte Kulturstrømningers Alder.

Ploven, der findes udbredt tværs over den gamle Verden fra Atlanterhavet til Stillehavet på et temmelig sammenhængende Område, hvilket tyder på en fælles Oprindelse for de forskellige Plovformer, hører vistnok til de Redskaber, der er særlig godt egnet for en sådan Undersøgelse.

I et indledende Kapitel i Lesers Bog gøres Rede for Plovforskningens Historie. Et vigtigt Arbejde fra 1840'erne var K. H. Rau's „Geschichte des Pfluges“. I sidste Halvdel af forrige og Begyndelsen af dette Århundrede kom Braungarts store Samlerværker. Hans Værk „Die Urheimat der Landwirtschaft aller indogermanischen Völker“ (Heidelberg 1912) drejer sig væsentlig om Ploven. De, der kender det, vil sikkert indrømme, at Braungart med en levende Begejstring for Emnet forbinder en sørgelig Mangel på kritisk Methode. Ligheden mellem fjerne Egenes Plove forbindes med stor Frimodighed med mere eller mindre velbegrundede Formodninger om germanske Stammevandring. Bortset fra denne Skavank har man imidlertid regnet med, at Bogen i hvert Fald rummede en værdifuld Materialsamling. Nu oplyser Leser, at de mange Billeder af Plove i Bogen ingenlunde er uangribelige. De Afbildninger, som Braungart selv har lavet, er gode og rigtige. Men mange af hans Billeder stammer fra mindre pålidelige Kilder. For Eks. var en Del Billeder fra K. H. Raus Bog blevet benyttet i en „Landøkonomisk Kalender“ i Bayern, men i udsmykket Stand, forsynet med Årer i Træet og ofte ganske vilkårligt omtegnede. Da Braungart udgav en Bog om Agerbrugsredskaber, tvang Forlaget ham til at benytte disse Billeder, og de fleste af dem går igen i „Urheimat“.

Om Ed. Hahn siger Leser, at hans store Fortjeneste var, at han så Problemer, hvor andre ikke så nogen, bl. a. Vanskeligheden ved at forklare, hvorfor man har givet sig til at trække et Redskab. Men Hahns Hovedinteresse var Plovkulturen; Studiet af Ploven som Redskab er han gået meget let hen over.

Det bedste, der hidtil er ydet på Plovforskningens Område, er Franskmanden Henri Chevaliers Afhandlinger i forskellige Tidsskrifter. De giver et Overblik over Jordens Plovformer. Men også han har af og til benyttet uheldige Kilder.

Af mindre Arbejder nævnes bl. a. Sophus Müllers og v. Behlens med Anerkendelse.

Lesers første Opgave er da at skaffe et omhyggeligt sigtet Materiale til Grundlag for videre Studium. Dette Materiale fylder den første og største Halvdel af hans Bog.

Frem for alt har han gengivet Museumsstykker. De er det bedste Materiale; dem kan man undersøge på alle Leder og Kanter, og Leser har ofte ladet dem afbilde fra begge Sider. I anden Række træder de Billeder, han har kunnet finde i Bøger. Land for Land har han gengivet de Plovtyper, han kender, ledsaget af Kildeangivelse og med kritisk Gennemgang af hele det foreliggende Stof: Genstande, Billeder og skriftlige Oplysninger. Plovbilleder, der mangler bestemt Stedsangivelse eller på anden Måde forekommer ham mistænkelige, kasseres rask væk. Af og til synes man nok, Kniven har været vel skarp. Men når man ser, at Lesers Bog, trods denne Fremgangsmåde, rummer henimod 300 Gengivelser af Plove, vil man forstå, hvilket kæmpemæssigt Tålmodighedsarbejde, der ligger bagved. Selvfølgelig har der ikke kunnet skaffes en lige rig Repræsentation fra alle Egne. Nordvesteuropa, navnlig Tyskland, har det været forholdsvis nemt at skaffe Materiale fra. Egne som Persien og det indre Kina er det stadig vanskeligt at få ordentlig Besked.

Den anden og mindre Del af Lesers Værk udgør „Undersøgelser over Plovens Historie“. Her sammendrager han Resultater og trækker Hovedlinier op ud fra det indvundne Stof.

Han begynder Historien bagfra med de „nyeste Bevægelser“, og idet han så efterhånden skyder de yngre Typer til Side, bliver der et snevrere Udvalg at søge de ældste Former imellem. Den nyeste Tids Udvikling: Damppløve, Motorpløve o. s. v. hører til den angelsaksiske Islæt i vor Kultur. Lidt ældre er den belgiske Indflydelse på Europas Plove. Til den nyere Tid hører også Udbredelsen af europæiske Plove i fremmede Verdensdele. Men allerede m. H. t. denne Bevægelse hersker en vis Uklarhed. Den svajede Muldfjæl, der er alm. på vore Plove, kan ikke med Bestemthed påvises i Europa før det 18. Årh. Den synes siden da at have bredt sig fra et Sted i Nordvesteuropa. Desuden findes små svajede Muldfjæle på en Del østasiatiske Plove. Her ved man ikke med fuld Bestemthed, hvor gamle de er, mulig kan de dog føres tilbage til 17. Årh. I attende Århundrede har vi på de mangfoldigste Områder inden for såvel åndelig som materiel Kultur (Filosofi, Kunstindustri o. s. v.) en østasiatisk Indflydelse, der netop har taget Vejen over Vesteuropa. Også for Landbrugsredskabers Vedkommende kan i hvert Fald een sikker Sammenhæng med østasiatiske Former påvises. Leser mener derfor, at den svajede Muldfjæl også på dette Tidspunkt kan være kommet til os fra Østasien.

I den tilsyneladende Mangfoldighed af Plovformer lader visse Hovedtyper sig udskille. Leser forfølger 2 af disse Typer: 1) Ploven med Krumtræ („Pflug mit Krümel“) og 2) den firesidede Plov. For at forstå, hvad der menes med disse Udtryk, må man kende nogle Benævnelser på Plovens enkelte Dele. Den simpleste Plov består af 2 aflange Stykker Træ. Det ene, *Stjærten*, holdes nærmest lodret, idet Plovmanden lægger sin Haand på dets øverste Del, mens den nederste Del, *Plovhovedet*, som bærer *Skæret*, under Pløjningen roder op i Jorden. Det andet Stykke Træ, *Åsen*, ligger mere eller mindre vandret og er med sin bageste Del fastgjort til Stjærten. Det kan være kilet ind i denne eller fatte om den. Forreste Ende af Åsen er fæstet til *Trækstangen*, eller Åsen selv er så lang, at dens forreste Ende bærer *Åget*. Sædvanlig indgår dog flere Styk-

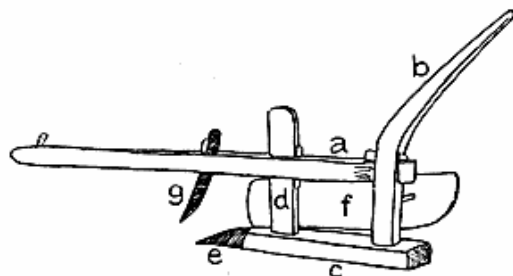

Fig. 1. Skematisk Tegning af en Plov af ældre Form.

a. Aas, b. Stjært, c. Saal ell. Fod, d. Sule ell. Bryst, e. Skær, f. Muldfæl, g. Langjærn.

ker i Ploven. Således bærer Stjærten oftest forinden i Stedet for det korte Plovhoved et aflangt Stykke Træ, der ligger vandret i Jorden og bærer Skæret på sin forreste Ende. Dette Stykke kalder Tyskerne „*Sålen*“ (die Sohle), mens vi her hjemme vistnok sædvanlig kalder det Foden. Sål og Stjært er ofte af eet vinkelbøjet Stykke Træ. Hvis der i Stedet for den nogenlunde lige Ås findes en stærkt krum-bøjet, der går ned forrest i Sålen, taler Leser ikke om Ås, men „*Krümel*“, hvilket vi her vil oversætte *Krumtræ*.

Ploven med *Krumtræ* er i sin typiske Form, med næsten lodret Stjært, vidt udbredt i Middelhavslandene og Forasien og kan her findes på Billeder fra Oldtiden, for Eks. på græske Vasedekorationer, i ganske samme Form som i Nutiden. Beslægtede Former kendes også fra Etruskerne, Babylonien og Assyrien. Derimod synes den helt at mangle i Oldtidens Ægypten.

Leser mener nu at kunne forfølge denne Plovtype såvel mod Øst ind i Asien som mod Nord i Mellem- og Østeuropa. Sommetider forekommer det temmelig vanskeligt at følge Typen med Sikkerhed. Navnlig kan der næppe bygges for meget på Ligheden med Krum-

træet. Disse Plove, der blev lavet af lidet tildannet Træ, vil meget nemt komme til at opvise Krumninger både her og der. Dog må det indrømmes Leser, at Ploven med Krumtræ i det store og hele er en let genkendelig Type, der findes udbredt i de 2 nævnte Verdensdele. Ved at gennemgå Enkeltheder ved disse Plove finder Leser nu en Del Træk, der er fælles for Middelhavsområdet og Nord- og Mellem-europa, andre, delvis ret spinkle, der forbinder Middelhavsområdet med det nærmere Asien, mens der ikke er noget fælles for Mellem-

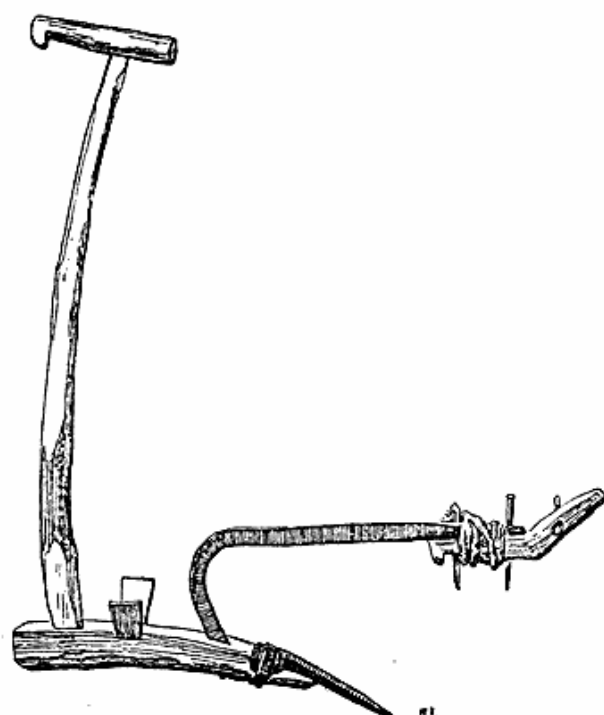

Fig. 2. Plov med Krumtræ. Dog er Krumtræet her erstattet af et krumbøjet Stykke Jærn.

Ploven er fra Gabès i Tunis og findes i Nationalmuseets etnografiske Samling.

europa og Asien, uden at dette tillige findes i Middelhavslanene. Ud fra dette Forhold og ud fra, at Ploven med Krumtræ er særlig almindelig i Middelhavslanene, slutter nu Leser, at den hører hjemme det sidste Sted og derfra har bredt sig stråleformigt ud over Europa og Asien.

En Række andre Redskaber er udbredt indenfor større eller mindre Dele af samme Område som Ploven med Krumtræ, således Tærskvognen, Tærskeslæden, visse Såindretninger, Tromlen, Tjørneharven m. m. Det bekræfter, at her findes en Kultursammenhæng, ligesom det i det hele er en bekendt Sag, at Kulturstrømninger fra Mid-

delhavsegnene er gået både mod Øst og mod Nord. Ploven med Krumtræ går antagelig helt tilbage til babylonisk Påvirkning.

Den firesidede Plov er velkendt herhjemme under Betegnelsen Krogen. Den benyttedes endnu i forrige Århundrede hos os og er vistnok stadig i Brug i Sverige. Stjærten står temmelig stejlt op fra det bageste af Sålen. Et Stykke oppe på Stjærten går Åsen, sædvanlig nogenlunde lige, fremefter. Den forreste Del af Sålen er igen ved et lodret Stykke Træ, S u l e n (Griessäule), forbundet med Åsen. Der fremkommer derved en karakteristisk firesidet Ramme, som har givet Ploven Navn.

Denne Plov har en ret ejendommelig Udbredelse. Den er eller har været fremherskende i den nordvestlige Fjerdedel af Europa. Den er endnu ret hyppig i Alpelandene, Böhmen og vistnok på Balkanhalvøen og kan spores videre mod Øst til Persien.

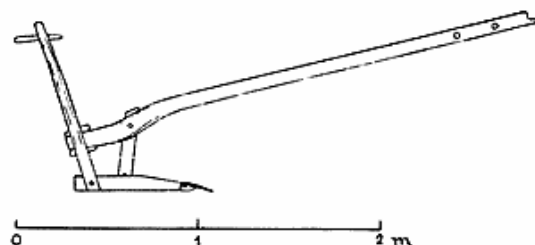

Fig. 3. Firesidet Plov.

Krog fra Sverige (vistnok Småland); findes i Landbrugsmuseet i Lyngby.

Desuden er en Plov med 4-sidet Ramme udbredt i store Dele af Syd- og Østasien: Philippinerne, Java, Bagindien, Kina, Japan.

Spørgsmålet er, om de 2 Områder med 4-sidet Plov har nogen indbyrdes Forbindelse. Leser mener, at da Plovformen er noget upraktisk, — en firesidet Ramme forskydes lettere i sine indbyrdes Forhold end en tresidet, der kan findes i andre Plove, — er det ikke sandsynligt, at man har fundet på den to Steder. Dernæst forekommer nogle ejendommelige Træk både ved de firesidede Plove i Østasien og i Europa. De vigtigste er det usymmetriske Skær og „St y l t e n“, en Slags Fod, der er anbragt til Støtte under Åsens forreste Ende.

Flere andre til Agerbruget knyttede Redskaber har en lignende Udbredelse som den firesidede Plov, således Plejlen og den bekendte Harveform, der består af en liggende Træramme med Tænder (herhjemme vistnok kaldet „Stivharve“). Et mærkeligt vippeformet Stampeapparat, som Tyskerne benævner „die Anke“, forekommer i hele Syd- og Østasien og i nøjagtig samme Skikkelse i Forindien,

endvidere i Kaukasien, Ukraine og en Række mellem- og sydeuropæiske Egne. Endogså den specielle Form af Apparatet, der drives ved Vandkraft, findes fra det yderste Vesten til det yderste Østen.

Der må da for disse Redskabers, såvel som for den firesidede Plovs Vedkommende, være Tale om en Kulturpåvirkning, antagelig via Indien. Denne Påvirkning må være af gammel Dato. Plovformen kan i Europa i hvert Fald følges tilbage til det 10. Årh. og i Østasien i hvert Fald til 1230. Men efter den store Udbredelse, Ploven allerede havde i Middelalderen, må den være betydelig ældre. Langjærnet, som i hvert Fald senere er karakteristisk for Vesteuropas firesidede Plove, var kendt af Romerne, men blev formodentlig ikke benyttet i deres centrale Område. Hos Vestgoterne derimod går det rimeligvis tilbage til La-Tène Tiden. Alt i alt er den firesidede Plov, af hvilken vor gamle Hjulplov er udviklet, Mellem- og Nordeuropas Plov, mens Ploven med Krumtræ er Sydeuropas og Nordafrikas. Nogen Afgørelse af, hvor den firesidede Plov er opstået, kan man indtil videre ikke nå til.

Spørgsmålet om Aldersforholdet mellem den firesidede Plov og Ploven med Krumtræ lader sig efter Leser næppe afgøre. Den ene har sikkert ikke udviklet sig af den anden, de er begge meget gamle, Brødre udviklede af en fælles Stamform. Dog forekommer det mig, at Leser her overser et Moment. Han har selvfølgelig Ret i, at det ikke er afgørende, at vi har Vidnesbyrd om Plove med Krumtræ, der er meget ældre end de ældste Vidnesbyrd om firesidede Plove. Vi har jo i det hele meget ældre historiske Vidnesbyrd fra Middelhavslandene end fra det nordligere Europa. Men mens, som nævnt, den firesidede Plov kun med fuld Sikkerhed kan følges tilbage til 10. Årh. i Nordeuropa, har vi her Fund, der stammer fra meget ældre Tid, som har givet Plove, som Leser selv henfører til Gruppen med Krumtræ. Således Døstrupploven, der nu sættes til ældre Bronzealder. Ploven fra Papau, hvis Tid ikke kan bestemmes, men som mulig går tilbage til La-Tène Tid. Endelig Ploven fra Dabergotz, som vistnok med Urette har været henført til Stenalderen, men som dog nok også er forhistorisk. Disse Fund tyder på, at Ploven med Krumtræ optræder i Nordeuropa før den firesidede.

Alle de Plove, der bliver tilbage, når vi fradrager de omtalte Former, ligner hinanden i eet væsentligt Punkt: Plovhovedet går op efter i eet med det Stykke Træ, som Åsen er fæstet til. Mens dette Træk går igen ved hele Gruppen, kan Formen i øvrigt variere meget. Det nævnte Stykke Træ, der fortsætter Plovhovedet op efter, kan også danne Stjærten, eller der kan være

tilføjet 2 særlige Stjærter. Plovhovedet kan være forlænget fremefter til en Sål o. s. v.

Af denne Plovs mange Særformer er nogle udbredt over mere sluttede Områder, som den russiske Socha, hvis Ejendommelighed er, at den har 2 Skær, eller de centralasiatiske og forindiske Plove. Men ellers dukker de spredt op — på Øer i Østersøen, i Sverige, i Böhmens Randbjærge, Østalperne og mange andre Steder i Vesteuropa, foruden i Marokko. Mange Eksempler findes også fra Østasien, ligesom de er kendt fra Bagindien. Trods den uhyre forskellige Udformning, denne Plovtype har fået, kan der findes Former, der nøjagtig ligner hinanden, fra vidt adskilte Steder. Den tyske „Hoch“ fra Siegerland stemmer nøje overens med et Redskab fra Ukraine og med et japansk Redskab.

Disse Plovformer, som Leser samler under Titlen „Ældre Former“, danner altså ikke en så veldefineret Type som Ploven med Krumtræ eller den firesidede Plav, og man kan komme noget i Tvivl om Berettigelsen til at samle dem under eet. Efter Leser kan de følges meget langt tilbage i Tiden. Det er antagelig dem, der fremstilles på Klippetegninger i Sverige og i Søalperne, og de forekommer i Oldtidens Ægypten og Babylonien. Grundformen må også have en høj Alder, når Særformerne har nået at adskille sig så stærkt fra hinanden. Udbredelsen viser Forholdet til de andre Plovtyper. De „ældre Former“ findes over hele Plovens Område, ikke jævnt udbredt, men de dukker op snart i større, snart i mindre Pletter, ofte på afsides Steder, på Øer og i Bjærg egne. Dette stemmer med, at Formerne er ældre end Ploven med Krumtræ og den firesidede Plov og fortrængt af disse. De 2 senere Former lades sig også typologisk udlede af de ældre.

Vil vi finde Landbrugsredskaber, der hører sammen med de ældre Former, må vi først og fremmest søge i det gamle Ægypten, hvor de var eneherkende. Her finder vi da også forskellige Redskaber og Arbejdsmethoder, der kan forfølges videre ud, hvor de gamle Plovformer hersker. Der er Slæden til at bringe Plov og andre Redskaber ud på Marken med, Brøndvippen og Kasteskovlen. Man har ikke haft Harve, men med Hakken eller en Stang stødt Jordklumperne itu. Ved Tærskningen lod man Kornet træde ud af Dyr.

Endelig falder de ældste Ploves Område sammen med Plovens Udbredelsesområde, som tillige er Vognens, hvad Hahn stærkt har fremhævet, og det vil igen sige med den gamle Verdens „Højkultur“s Område. Plovens Historie vil ikke endelig kunne skrives uden i Forbindelse med denne Kulturs.

For at danne sig en Opfattelse af Plovens Oprindelse, må man

søge efter endnu ældre, endnu mere tilbagetrængte Former end de her fremdragne ældste. Ved at søge i afsides Egne finder man Ting, der ganske vist ligner Plove, men ikke er Plove.

Leser finder således *Trækspaden*, en Spade, hvis Blad helt eller delvis er af Jærn. I hvert af Bladets 2 øverste Hjørner er fastgjort en Snor. I Korea benyttes Spaden på den Måde, at en Mand støder den dybt ned i Jorden. Ved hver af Snorene står een eller flere Arbejdere, som dernæst trækker den op.

Trækspader, i flere Tilfælde af en ret afvigende Form, findes endvidere i Himalaya, Hindukusch, Armenien og Sydarabien. Leser mener, at disse Redskabers Sjældenhed, deres spredte Forekomst i afsides liggende Egne af Plovens Område kunde tyde paa, at de var fortrængt af de ældste Plovformer og ældre end disse.

Østasien er mulig et Område, hvor man kan være berettiget til at

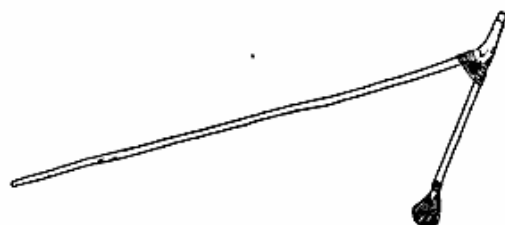

Fig. 4. Hakke fra Senegambien.
Findes i Nationalmuseets etnografiske Samling.

søge særlig gamle Former. Et japansk Billede viser en Plov, som ligner en Trækspade, hvor Snoren er anbragt noget højere oppe på Skaftet, og forsynet med en Hammel, så et Dyr kan spændes for den. Spadeformen kan også genkendes i flere kinesiske og japanske Plovformer såvel som i den tyske „Hoch“. Leser mener, at vi her har fundet Overgangen fra Trækspaden til Ploven. Snoren er Plovåsen, Spaden selv danner både Hoved og Stjært.

Derimod afviser Leser Teorien om *Hakken*s Omdannelse til Plov. Han siger med Rette, at Methoden til at finde Plovens Oprindelse ikke er vilkårligt at fremdrage en eller anden særlig „primitiv“ Form. Man må, som han selv gør det, tage Hensyn til Udbredelsesforholdene. Weule har afbildet en Række Hakker, om hvilke han angiver, at de bruges til at trække. Men han afvises med den Begrundelse, at da der mangler Kildeangivelse, kan der ikke tages Hensyn til dem. Endelig siger Leser: „Hvordan man fra Hakken, der ganske vist kan trækkes, men ikke styres, uden videre skulde falde på Plovens Opfindelse, er mig helt uforståeligt.“

Mærkeligt nok afbilder Leser samtidig selv en Hakke fra Senegambien (Fig. 4), der findes på Ethnografisk Museum i København,

og som netop har Forbindelse med dette Problem. Hakken er dannet af en Tveje. Den ene, meget lange og temmelig tynde Gren, danner Skaftet, den anden Gren, der også er ret lang, bærer det skuffeformede Hakkeblad. Endelig hører der et Stykke af Grenen nedenfor Tvedelingen med. Det er omvundet med et Stykke Skind og langt nok til at fatte om med Hånden. Professor Hatt, der har gjort mig opmærksom på Stykket, mener, at Skaftet er så langt og tyndt, at Redskabet er upraktisk at benytte som Hakke på sædvanlig Vis. Det må trækkes af en Mand ved Skaftet, mens en anden styrer det med Hånden på det læderbetrukne Stykke. Leser anfører nogle lidt uklare Citater af Frobenius, der går ud på, at med denne Art Hakke bliver „der Boden lang aufgerissen“, hvilket vel kan forstås som, at Hakken trækkes. Hvis den her fremsatte Opfattelse af Redskabet er rigtig, vilde vi i dette Tilfælde have en Hakke, der ikke blot kan trækkes, men også styres.

Lesers egen Teori om Plovens Udvikling af Trækspaden fremsættes forøvrigt ret beskedent, som en Mulighed. Grundlaget er jo også ret spinkelt. Det påvises ikke ved nogen historisk Dokumentation, at Trækspaden har nogen høj Alder. En af de Former, der afbildes, har Plade helt af Jærn og synes ret moderne. Selve Overgangsleddet, den japanske Plov, er ikke en Genstand, Leser har seet, men et ret skematisk Billede fra en Bog.

(Fortsættes).
